

POSTANOWIENIE

Dnia 26 kwietnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący)

SSN Maria Szulc

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie z wniosku Narodowego Banku Polskiego
przy uczestnictwie [...] Banku [...] w W. w upadłości likwidacyjnej, Syndyka masy
upadłości [...] Banku [...] w W. w upadłości likwidacyjnej, T. G. i „G.” sp. z o.o.
w W.

o zmianę wpisu,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 26 kwietnia 2018 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika T. G.

od postanowienia Sądu Okręgowego w W.

z dnia 23 sierpnia 2016 r., sygn. akt XXIII Ga [...],

**uchyla zaskarżone postanowienie oraz poprzedzające je
postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 kwietnia
2016 r., sygn. akt WA XI Ns Rej. [...] i postanowienie
referendarza Sądu Rejonowego w W. sygn. akt XI Ns Rej [...],
znosi postępowanie i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu
w W. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wnioskodawca - Narodowy Bank Polski złożył w dniu 29 grudnia 2015 r. wniosek o zmianę wpisu w rejestrze zastawów w zakresie numeru pozycji rejestru zastawów [...], domagając się wykreślenia jako zastawnika [...] Banku [...] obecnie w upadłości likwidacyjnej w W., dalej - „B”) i wpisanie w to miejsce wnioskodawcy. Do wniosku załączył dwie umowy z dnia 20 sierpnia 2015 r. zawarte między NBP a [...] Bankiem [...] w W. przed ogłoszeniem jego upadłości - umowę o kredyt refinansowy na przywrócenie płynności płatniczej oraz umowę o przelew wierzytelności na zabezpieczenie (z załącznikiem w postaci wykazu umów kredytowych, określającym wierzytelności objęte cesją) i oświadczenie o poddaniu się przez Bank [...] egzekucji, stanowiące załącznik do umowy kredytowej.

Postanowieniem z dnia 8 stycznia 2016 r. referendarz sądowy w Sądzie Rejonowym w W. oddalił wniosek. W uzasadnieniu wskazał, że w przedłożonej umowie cesji wierzytelności nie podano siedziby i adresu nowego zastawnika, wobec czego nie zostały spełnione wymagania stawiane umowie zastawniczej przewidziane w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1278 ze zm. - dalej „u.z.r.”), w związku z czym nie zaszły przesłanki określone w art. 40 ust. 3 u.z.r., uzasadniające dokonanie wpisu.

Wnioskodawca złożył skargę na orzeczenie referendarza, domagając się dokonania wpisu zgodnie z wnioskiem; wskazał, że w przedłożonych dokumentach znajdują się informacje konieczne do dokonania zmian w rejestrze zastawów - adres dłużnika lub zastawcy ujęty jest w załączniku do umowy cesji, adres poprzedniego zastawnika jest znany przez upublicznienie go w Krajowym Rejestrze Sądowym, zaś Narodowy Bank Polski jest podmiotem publicznie znanym i jego adres sąd zna z urzędu.

Zarządca wpisanego zastawnika - [...] Banku [...] w W., pozostającego na tym etapie postępowania z w upadłości układowej oraz dłużnik przychylił się do argumentacji referendarza, podobnie jak zastawca – T. G.

Postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w W. uwzględnił wnioszek w całości, dokonując wnioskowanej zmiany zastawnika. Wskazał, że umowa o przelew wierzytelności na zabezpieczenie z dnia 20 sierpnia 2015 r. nie wyłączała przejścia zastawu rejestrowego na cesjonariusza, a załącznik do tej umowy zawierał wszelkie niezbędne dane o zastawcy, zastawniku i dłużnikach. Przelew wierzytelności i przeniesienie zastawu na nowego zastawnika nie stanowiło zmiany umowy zastawniczej. W wypadku zawarcia takiej umowy art. 17 u.z.r. nie przewiduje obowiązku zachowania dodatkowych wymagań, nie ma też obowiązku umieszczenia w jej treści wszelkich obligatoryjnych postanowień umowy zastawu rejestrowego. Sąd Rejonowy uznał, że przedłożone dokumenty zawierają wymagane dane, ponieważ wynika z nich adres zastawcy, zastawnika i dłużnika. Adres NBP jest znany z urzędu, a siedzibę tego Banku ustawa lokuje w W.

Sąd Rejonowy przyjął, że w sprawie nie miał zastosowania art. 81 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 2344 ze zm. - dalej „p.u.”), ponieważ wpisanie wnioskodawcy jako zastawnika na skutek przejścia na niego prawa akcesoryjnego nie prowadziło do niedopuszczalnego obciążenia zastawem rejestrowym składników majątku upadłego - dotychczasowego zastawnika, lecz tylko do zmiany zastawnika w zakresie już wpisanego zastawu rejestrowego.

Postanowieniem z dnia 23 sierpnia 2016 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił apelacje wniesione przez zastawcę – T. G. i Syndyka masy upadłości wykreślonego zastawnika - [...] Banku [...] w upadłości likwidacyjnej w W. od postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 kwietnia 2016 r.

Apelacja Syndyka masy upadłości B. została oddalona z uwagi na stwierdzenie przez Sąd odwoławczy, że skarżącemu nie służy legitymacja do zaskarżenia postanowienia Sądu Rejonowego, ponieważ - zdaniem tego Sądu - legitymowany do działania pozostawał upadły bank. Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że zgodnie z art. 67 ust. 2 p.u.n. przedmiot zabezpieczenia (wyłączając papiery wartościowe) ustanowionego na rzecz Narodowego Banku Polskiego przez podmiot dokonujący operacji z tym bankiem lub przez jakikolwiek inny podmiot, nie wchodzi do masy upadłości w razie ogłoszenia upadłości któregośkolwiek z nich.

Skoro więc umowa o przelew wierzytelności na zabezpieczenie została zawarta z wnioskodawcą, to wierzytelność stanowiąca przedmiot umowy nie weszła do masy upadłości i nie podlega ochronie jako jej część, ani też nie pozostaje w zarządzie syndyka masy upadłości, ponieważ syndyk - na podstawie art. 144 ust. 1 p.u.n. - może wszczynać i prowadzić tylko postępowania dotyczące masy upadłości.

Oddalając apelację T. G., Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu Rejonowego, dotyczące skuteczności zawartej przez wnioskodawcę i pierwotnego zastawnika umowy cesji wierzytelności i przeniesienia w jej wyniku wierzytelności zabezpieczonej zastawem. Zgodził się ze stanowiskiem, że przelana wierzytelność już istniała i była zabezpieczona zastawem rejestrowym. Zmiana następowała jedynie po stronie zastawnika i nie była następstwem zawarcia nowej umowy zastawniczej. W takim wypadku art. 17 u.z.r. nie przewiduje szczególnych wymagań dla wniosku o zmianę wpisu, ani dla umowy cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem, co usuwało potrzebę stosowania art. 3 ust. 2 u.z.r. Gdyby jednak przepis ten stosować, to jego wymagania zostały spełnione, skoro adres i siedziba wnioskodawcy zostały wskazane w formularzu wniosku o zmianę w rejestrze zastawów, a sam formularz został podpisany przez osobę upoważnioną do działania w imieniu wnioskodawcy. Do wniosku załączono umowę cesji wierzytelności wraz z załącznikiem umożliwiającym ustalenie przedmiotu zastawu, przeniesionego umową cesji wraz z zabezpieczeniem na rzecz wnioskodawcy.

Od postanowienia Sądu Okręgowego skargę kasacyjną złożył uczestnik T.G., zaskarżając je w całości. Zarzucił naruszenie art. 3 ust. 2 pkt 2 i 3 oraz art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, art. 67 ust. 2 p.u.n. We wnioskach domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i orzeczenia co do istoty sprawy albo przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności, z urzędu - na podstawie art. 398¹³ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. - należało rozważyć czy postępowanie w sprawie nie było

dotknięte nieważnością na etapie prowadzenia go przed Sądem drugiej instancji. Wątpliwości w tym zakresie wiążą się z prawidłowością reprezentacji uczestnika - B. Z akt sprawy wynika, że postanowieniem z dnia 30 grudnia 2015 r. Sąd Rejonowy w W. ogłosił upadłość tego uczestnika z możliwością zawarcia układu (k. 30). Jednocześnie wyznaczył zarządcę oraz kuratora do reprezentowania banku w postępowaniu upadłościowym. Doręczenia w postępowaniu pierwszoinstancyjnym dokonywane były na adres B., odpowiedź na skargę na postanowienie referendarza złożył za tego uczestnika zarządca banku. Postanowieniem z dnia 22 lutego 2016 r. zmieniono sposób prowadzenia postępowania upadłościowego na obejmujące likwidację majątku upadłego oraz ustanowiono syndyka masy upadłości (k. 99). Od 26 kwietnia 2016 r. doręczenia kierowane były zamiennie - na adres kancelarii syndyka (k. 68, 105) lub na adres upadłego (k. 76). Postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 27 kwietnia 2015 r. (uwzględniające wniosek NBP) wskazywało jako uczestnika upadły bank. Apelację od niego złożył syndyk masy upadłości. Uczestnikiem postępowania pozostał jednak nadal upadły B., czemu dał wyraz Sąd Okręgowy w sentencji skarżonego postanowienia, doprecyzowując jego oznaczenie w drodze sprostowania postanowieniem z dnia 27 czerwca 2017 r. Stanowisko to było spójne z poglądem wyrażonym w uzasadnieniu postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 23 sierpnia 2016 r., ponieważ przyczyną oddalenia przez ten Sąd apelacji syndyka był pogląd, że nie był on legitymowany do jej wniesienia, skoro art. 67 ust. 2 p.u. wyłączył w tym wypadku przedmiot zabezpieczenia ustanowionego na rzecz Narodowego Banku Polskiego z masy upadłości B., czego skutkiem było - zdaniem Sądu - zachowanie legitymacji przez upadłego, którego nie mógł reprezentować syndyk.

Pogląd ten jednak nie był prawidłowy. Problem reprezentacji upadłego banku w takim postępowaniu został częściowo wyjaśniony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 maja 2017 r., III CZP 6/17 (Biuletyn Sądu Najwyższego 2017, nr 5, s. 11), wydanej w analogicznej sprawie, dotyczącej zabezpieczenia innej wierzytelności objętej tymi samymi umowami, które są podstawą żądań objętych wnioskiem w niniejszej sprawie. Sąd Najwyższy przyjął, i pogląd ten akceptuje skład rozpatrujący niniejszą sprawę, że w razie ogłoszenia upadłości banku będącego zastawnikiem, uczestnikiem postępowania o wpis zmiany zastawnika

w rejestrze zastawów w związku z przelewem wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem jest syndyk masy upadłości zastawnika. W przeprowadzonej analizie prawnej Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że zgodnie z mającym zastosowanie w tej sprawie na podstawie art. 449 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2015 r., poz. 1574 ze zm.), podstawą rozważań prawnych są przepisy ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2016 r. (jedn. tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1112 ze zm. - dalej: „p.u.n.”), gdyż upadłość banku będącego zastawnikiem została ogłoszona przed dniem 1 stycznia 2016 r. Na podstawie art. 143 p.u.n., po uprawomocnieniu się postanowienia o zmianie sposobu prowadzenia postępowania upadłościowego z możliwością zawarcia układu na postępowanie obejmujące likwidację majątku, zastosowanie znajdował art. 144 ust. 1 i 2 p.u.n., zgodnie z którymi postępowania sądowe dotyczące masy upadłości mogły być wszczęte i dalej prowadzone wyłącznie przez syndyka, przy czym syndyk prowadził je na rachunek upadłego, ale w imieniu własnym. Postępowanie wszczęte przed ogłoszeniem upadłości z udziałem upadłego, powinno zostać podjęte z udziałem syndyka w miejsce upadłego (art. 180 § 1 pkt 5 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Postępowanie sądowe dotyczące masy upadłości to postępowanie odnoszące się do praw i obowiązków dotyczących mienia wchodzącego w skład masy upadłości, również takie, którego rozstrzygnięcie może wpływać na majątek wchodzący w skład masy upadłości. Nie ma przy tym znaczenia, czy przedmiotem rozstrzygnięcia jest zasądzenie świadczenia, ustalenie, czy ukształtowanie praw majątkowych. W przypadku ogłoszenia upadłości zastawnika, przysługujący mu zastaw rejestrowy co do zasady wchodzi do masy upadłości (art. 61 i 62 p.u.n.). Artykuł 17 ust. 1 u.z.r. umożliwia skuteczne przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym, zanim nastąpi wpis nabywcy - jako zastawnika - do rejestru zastawów. Jednak wpis przejścia zastawu rejestrowego na nabywcę wierzytelności ma charakter konstytutywny. W wypadku ogłoszenia upadłości zastawnika, postępowanie o wpis w rejestrze zastawów zmiany zastawnika w związku z przeniesieniem wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym na jej nabywcę dotyczy masy upadłości zastawnika. Zatem legitymację do jego wszczęcia lub uczestniczenia w nim ma

syndyk masy upadłości, który działa w tym postępowaniu na rzecz upadłego, ale w imieniu własnym. Przytoczone rozważania uzupełnić należy wyjaśnieniem, jakie znaczenie ma art. 67 ust. 2 p.u.n., który Sąd Okręgowy uznał za normę decydującą o wyłączeniu uprawnienia syndyka do reprezentowania upadłego. Przepis ten odwołuje się do art. 12 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o ostateczności rozrachunku w systemach płatności i systemach rozrachunku papierów wartościowych oraz zasad nadzoru nad tymi systemami (jedn. tekst Dz.U. z 2018 r., poz. 145 ze zm.), mającego charakter normy kolizyjnej i przewiduje, że przedmiot zabezpieczenia ustanowionego na rzecz m. in. NBP przez podmiot dokonujący operacji z tym bankiem lub przez jakikolwiek inny podmiot nie wchodzi do masy upadłości w razie ogłoszenia upadłości któregośkolwiek z nich. Zgodnie z art. 67 ust. 3 p.u.n., prawa podmiotu, na rzecz którego zostało ustanowione takie zabezpieczenie do zaspokojenia się z tego zabezpieczenia, nie ogranicza ogłoszenie upadłości podmiotu, który ustanowił to zabezpieczenie. Istotą tego przepisu jest więc ustawowe wyłączenie z masy upadłości przedmiotu zabezpieczenia ustanowionego m. in. na rzecz NBP, przy czym art. 67 ust. 3 precyzuje skutki tego wyłączenia - ogłoszenie upadłości ustanawiającego zabezpieczenie nie ogranicza możliwości zaspokojenia się z niego przez uprawnionego. W rozpatrywanej sprawie zabezpieczenie zastawem na prawie rejestracji znaku towarowego przysługującym skarżącemu uczestnikowi – T. G. nie było ustanowione na rzecz NBP, lecz na rzecz B. jako zabezpieczenie wierzytelności tego Banku wynikających z umowy kredytowej zawartej uczestnikiem „G.” sp. z o.o. w W. Na tym etapie nie spełniało więc kryteriów art. 67 ust. 2 p.u.n. Wierzytelność zabezpieczona zastawem stała się przedmiotem obrotu między B. a NBP - zabezpieczyła spłatę przez B. kredytu udzielonego mu przez NBP. Została przelana na rzecz NBP, który był uprawniony do wykorzystania zabezpieczenia w wypadku niedotrzymania terminu spłaty kredytu przez B. Artykuł 67 ust. 2 p.u.n. mógłby mieć zastosowanie w wypadku sporu co do skuteczności przelewu wierzytelności na zabezpieczenie. Zastaw rejestrowy stanowił prawo akcesoryjne zabezpieczające przelaną wierzytelność, a wnioskodawca powołuje się na nabycie także prawa do wykorzystania tego zabezpieczenia, a więc prawo zastawu także stanowiło element zabezpieczenia kredytu udzielonego przez NBP, co

uzasadniało zastosowanie do niego wskazanego przepisu ze skutkiem wyłączającym to prawo z masy upadłości B., mimo formalnego przysługiwania go B. do czasu ujawnienia w rejestrze zastawów jego przejścia na NBP, stanowiącego zdarzenie wywołujące skuteczność przeniesienia zastawu (art. 17 ust. 1 zd. ostatnie u.z.r.). Zastaw rejestrowy jest prawem akcesoryjnym, związanym z zabezpieczaną wierzytelnością. Wyłączenie w tym wypadku jest przewidziane na korzyść banku i ewentualny spór o skuteczność przejścia wierzytelności i zabezpieczającego je zastawu na NBP toczyć się może jedynie pomiędzy masą upadłości a tym bankiem, a nie między upadłym a wnioskodawcą. Gdyby bowiem nie doszło do skutecznego przejścia scedowanych wierzytelności i zabezpieczającego je zastawu na rzecz wnioskodawcy, jego przedmiot pozostałby w masie upadłości, podobnie jak do masy weszłaby ewentualna nadwyżka wartości zabezpieczenia po zaspokojeniu przez wnioskodawcę z przedmiotu zastawu jego wierzytelności z tytułu kredytu udzielonego B. Oznacza to, że spór o skuteczność zabezpieczenia wierzytelności kredytowej mógł wystąpić jedynie pomiędzy wnioskodawcą a masą upadłości, co wspiera stanowisko, że w takim postępowaniu działa syndyk masy upadłości, nie może natomiast brać w nim udziału upadły zastawnik.

W konsekwencji przyjąć należało, że nieprawidłowe było występowanie w sprawie B. jako upadłego, przy czym dodatkowo wskazać trzeba, że podmiot ten nie był należycie reprezentowany w toku postępowania. Ogłoszenie upadłości banku powoduje bezpośrednie skutki w zakresie jego reprezentacji, ponieważ wiąże się z definitywnym rozwiązaniem organów zarządzających tym bankiem i jego organów nadzorczych (por. art. 433 p.u.n.). Na potrzeby postępowania upadłościowego problem reprezentacji upadłego wyjaśnia art. 429 § 3 p.u.n., zobowiązujący sąd do ustanowienia w tym celu kuratora, o którym mowa w art. 187 ust. 1 p.u.n. Przepis ten ogranicza jednak zakres zadań kuratora do występowania w postępowaniu upadłościowym i nie przyznaje mu szerszych uprawnień do innych postępowań. W imieniu pozwanego nie działał kurator ustanowiony na podstawie art. 42 § 1 k.c. Tym samym upadły, którego Sądy traktowały jako uczestnika postępowania, nie miał organu uprawnionego do jego reprezentacji, co powodowało nieważność postępowania, natomiast syndyk masy upadłości, który powinien był w tym postępowaniu wystąpić, nie był formalnie uznawany za uczestnika, lecz za podmiot

nieuprawniony do reprezentowania upadłego i podejmowania czynności procesowych w sprawie, co Sąd Okręgowy wskazał w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Takie ukształtowanie podmiotowe postępowania spowodowało jego nieważność z przyczyn wskazanych w art. 379 pkt 2 i 5 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. - upadły nie miał organu powołanego do jego reprezentowania, a syndyk masy upadłości został pozbawiony możliwości obrony swoich interesów, gdyż nie został wezwany w charakterze uczestnika. Nieważność postępowania wystąpiła przed Sądami obu instancji i spowodowała konieczność uchylecia zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu pierwszej instancji, zniesienia postępowania w sprawie i przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu w W. do ponownego rozpoznania. Zniesienie całości postępowania i konieczność przeprowadzenia go od nowa usuwało potrzebę rozważenia pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1, art. 108 § 2 i art. 13 § 2 k.p.c.